Стаття надійшла до редакції 09.02.2019

Перевірено на плагіат 12.02.2019 р.

унікальність – 92.53 %

<https://doi.org/10.17721/StudLing2019.14.32-49>

УДК 811.161.2'373.43'23(477+4)

“СЛОВА РОКУ” В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ XXI СТОЛІТТЯ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЗМІН У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ

Олександр Миколайович Богомолець-Бараш (м. Київ, Україна)
bohomolets.barash@gmail.com

магістрант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Інститут філології

У статті здійснено спробу виявити зміни, що відбулися в мовній картині світу українців протягом останніх років. Матеріалом для спостережень і аналізу слугували результати конкурсу “Слово року” в Україні. Щороку онлайн-словник неологізмів і сленгу сучасної української мови “Мислово” оголошує “слово року” – найбільш соціально значуще, популярне й уживане слово. Крім того, називають інших номінантів – теж важливі слова на позначення актуальних явищ, подій, понять чи осіб. Зазвичай до номінацій потрапляють “модні” слова. Такі лексеми є сучасними (відбивають актуальні явища в суспільстві), універсальними (сформовані новомодними течіями), масовими (перебувають у центрі суспільної думки й дискусії). Так, у 2013 р. “словом року” став “Євромайдан”, у 2014 р. – “кіборги”, у 2015 – “блокада”. У 2016 значно актуалізувалася “корупція”, у 2017 р. найбільш обговорюваним був “безвіз”, у 2018 р. ввійшло в широкий вжиток запозичення з грецької “томос”, що і стало “словом року”. Таким чином, обрані “слова року” (і номінанти на це звання) виступають лексичними репрезентантами тих явищ і подій, що найбільше хвилюють суспільство, а отже – здійснюють вплив на формування мовної картини світу українців. Результати українського конкурсу було зіставлено з результатами аналогічного конкурсу в інших країнах, зокрема, Білорусі і Росії. За допомогою зіставного аналізу було виявлено спільні риси української та білоруської мовних картин світу XXI ст. і засвідчено протилежні погляди українців і росіян на важливі суспільно-політичні явища. Наприклад, білоруси активно послуговуються запозиченням з

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Bohomolets-Barash O. M. [Bogomolecz'-Barash O. M.], bohomolets.barash@gmail.com

“Words of the Year” in Ukrainian Standard Language as Representatives of Changes in the Lingual World Model of Ukrainians [“Slova roku” v ukrayins'kij literaturnij movi XXI stolittya yak reprezentanty' zmin u movnij karty' ni svitu ukrayinciv] (in Ukrainian)

української “вишиванка”, від чого було утворене похідне слово – неологізм “вишивайка”. Імперські амбіції росіян було вербалізовано в політично вмотивованому неологізмі-хештегу “#крымнаш”, що стало “Словом року – 2014” у Росії. Отже, можна стверджувати, що українська літературна мова ХХІ століття поповнюється новими лексемами, які поступово входять в ужиток українців, стаючи частиною їхньої мовної картини світу. Ці слова можуть бути частково (див. “Євромайдан”, “безвіз”) або повністю (див. “томос”) запозиченими з інших мов, однак, як засвідчує практика, органічно вливаються в узус.

Ключові слова: мовна картина світу, модні слова, слова року, політичний дискурс, лексема, неологізм.

“WORDS OF THE YEAR” IN UKRAINIAN STANDARD LANGUAGE AS REPRESENTATIVES OF CHANGES IN THE LINGUAL WORLD MODEL OF UKRAINIANS

Oleksandr Mykolayovych Bohomolets-Barash (Kyiv, Ukraine)
bohomolets.barash@gmail.com

Master's student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Philology

The article attempts to identify changes that have occurred in the lingual world model of Ukrainians in recent years. The results of the “Word of the Year” contest in Ukraine served as the material for observation and analysis. Every year the online dictionary of neologisms and slang of the modern Ukrainian language “Myslovo” declares the “word of the year” – the most socially significant, popular and used word. Other nominees in the short list for the award are also important words to indicate current phenomena, events, concepts or persons. Usually, “modern” words fall into the nomination. Such lexemes are contemporary (reflect current events in the society), universal (formed by the new-fashioned trends), popular (are in the center of public thought and debate). Thus, in 2013 the “word of the year” became “Euromaidan”, in 2014 – “cyborgs”, in 2015 – “blockade”. In 2016, “corruption” became much more relevant, in 2017 the most popular was “bezviz” (visa-free regime), and in 2018 originally Greek word “tomos” became widely used. Therefore, the chosen “words of the year” (and nominees for this award) act as lexical representatives of those phenomena and events that are of the most concern for the society, and consequently have impact on the lingual world model of Ukrainians. The results of the Ukrainian competition were

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© **Богомолец-Бараш О. М.** [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com
“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

compared with the results of the similar contests in other countries, in particular, Belarus and Russia. Using comparative analysis, the common features of the Ukrainian and Belarussian lingual world models of XXI century were revealed as well as the opposite views of Ukrainians and Russians on important socio-political phenomena. For example, Belarusians use the loanword from Ukrainian “vyshyvanka” (‘colloquial name for the embroidered shirt in Ukrainian and Belarusian national costumes’) from which the derived word – neologism “vyshymaika” (‘colloquial name for the t-shirt that combines traditional embroidery with the modern design’) was formed. The imperial ambitions of Russians were verbalized in the politically motivated neologism-hashtag “#krymnash”(Crimea is ours), which became the “Word of the Year 2014” in Russia. Therefore, it can be claimed that the XXI century Ukrainian standard language is being enriched with new lexemes that are gradually being used by Ukrainians, becoming part of their lingual world model. These words may be partially (see “Euromaidan”, “beviz”) or completely (see “tomos”) adopted from the other donor languages, but, as practice shows, they are being organically incorporated into the Ukrainian usus.

Keywords: lingual world model, modern words, words of the year, political discourse, lexeme, neologism.

“СЛОВА ГОДА” В УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ XXI ВЕКА КАК РЕПРЕЗЕНТАНТЫ ИЗМЕНЕНИЙ В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА УКРАИНЦЕВ

Александр Николаевич Богомолец-Бараш (г. Киев, Украина)
bohomolets.barash@gmail.com

магистрант

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Институт
филологии

В статье предпринята попытка выявить изменения, произошедшие в языковой картине мира украинцев на протяжении последних лет. Материалом для наблюдений и анализа служили результаты конкурса “Слово года” в Украине. Ежегодно онлайн-словарь неологизмов и сленга современного украинского языка “Мыслово” объявляет “слово года” – наиболее социально значимое, популярное и употребляемое слово. Кроме того, называют других номинантов – также важные слова для обозначения актуальных явлений, событий, понятий или персоналий. Обычно в номинацию попадают “модные” слова. Такие лексемы

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Bohomolets-Barash O. M. [Bogomolecz-Barash O. M.], bohomolets.barash@gmail.com

“Words of the Year” in Ukrainian Standard Language as Representatives of Changes in the Lingual World Model of Ukrainians [“Slova roku” v ukrayins'kij literaturnij movi XXI stolittya yak reprezentanty' zmin u movnij karty' ni svitu ukrayinciv] (in Ukrainian)

являются современными (отражают актуальные явления в обществе), универсальными (они сформированы новомодными течениями), массовыми (находятся в центре общественного мнения и дискуссии). Так, в 2013 г. “словом года” стал “Евромайдан”, в 2014 г. – “киборги”, в 2015 г. – “блокада”. В 2016 г. значительно актуализировалась “коррупция”, в 2017 г. обсуждаемым был “безвиз”, в 2018 г. вошло в широкий обиход заимствование из греческого слово “томос”, ставшее “словом года”. Таким образом, выбранные “слова года” (и номинанты на это звание) выступают лексическими репрезентантами явлений и событий, большие всего волнующих общество, а значит – оказывают влияние на формирование языковой картины мира украинцев. Результаты украинского конкурса были сопоставлены с результатами аналогичного конкурса в других странах, в частности, Белоруссии и России. С помощью сопоставительного анализа были выявлены общие черты украинской и белорусской языковых картин мира двадцать первого века и засвидетельствованы не совпадающие взгляды украинцев и россиян на важные общественно-политические явления. Например, белорусы активно пользуются заимствованием из украинского “вышиванка”, от чего было образовано производное слово – неологизм “вышивайка”. Имперские амбиции россиян были вербализованы в политически мотивированном неологизме-хэштеге “#крымнаш”, который стал “Словом года-2014” в России. Следовательно, можно утверждать, что украинский литературный язык XXI века пополняется новыми лексемами, которые постепенно входят в обиход украинцев, становясь частью их языковой картины мира. Эти слова могут быть частично (см. “Евромайдан”, “безвиз”) или полностью (см. “томос”) заимствованными из других языков, однако, как показывает практика, органично вливаются в узус.

Ключевые слова: языковая картина мира, модные слова, слова года, политический дискурс, лексема, неологизм.

Вступ.

За останні шість років в Україні відбувся ряд знакових для нашої держави подій. Зрозуміло, що вони викликають у соціумі певний резонанс, спонукають до дискусії, стають предметом масового обговорення, зокрема, в численних ЗМІ та медіа. Мінливу і стрімку динаміку цих процесів фіксують та певною мірою узагальнюють сучасні лінгво-, соціо- та культурологічні дослідження. Одним із таких є конкурс “Слово року”, про який ітиметься далі.

Мета дослідження – виявити зміни в мовній картині світу українців

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолец-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові XXI століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке XXI века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

протягом останніх шести років, репрезентовані “словами року”.

Мета дослідження визначає такі **завдання**:

- з’ясувати сутність “модних” слів та “ключових слів теперішнього моменту” як потенційних “слів року”;
- визначити критерії та підходи до визначення “слова року” в різних країнах;
- проаналізувати в ретроспективі результати конкурсу “Слово року” в Україні від 2013 до 2018 рр.;
- з’ясувати, що слугувало мотивацією для обрання певного слова-переможця з ряду інших “модних” слів-номінантів;
- порівняти результати українського конкурсу з результатами аналогічних конкурсів в інших, зокрема європейських, країнах;
- виявити спільні та відмінні риси в мовній картині світу українців та представників інших лінгвокультур у проєкції на “слова року”.

Актуальність дослідження зумовлена високою частотністю вживання аналізованих “слів року” в українській літературній мові ХХІ століття, що впливає на формування мовної картини світу сучасних українців.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі виявити зміни в мовній картині світу українців протягом останніх шести років шляхом аналізу “слів року” в Україні та зіставлення їх зі “словами року” в інших європейських країнах.

Об’єктом дослідження стали результати українського “Слова року” (за версією онлайн-словника “Мислово”) за 2013–2018 рр. у проєкції на результати конкурсу в інших, зокрема європейських, країнах.

Предметом дослідження є когнітивні взаємозв’язки, у яких перебувають слова-номінанти та слова-переможці українського конкурсу “Слово року”, а також екстралінгвальні чинники, які спричинили актуалізацію цих лексем.

Виклад основного матеріалу дослідження.

“Слово року” – це вербалізація найважливішого поняття (слова або фрази) в суспільній думці в певному році. Є багато підходів до визначення “слова року”. Вперше “слово року” було обрано в Німеччині 1971 року Товариством німецької мови. Найчастіше “словами року” стають так звані

“модні” слова” [5].

Обрана тема вже привертала увагу російських дослідників, які розглядали соціально-лінгвістичні російські проекти “Слово року”, “Словник року”, “Прес-слово року” тощо [Іссерс, 2015].

Так, на думку О. С. Іссерс, матеріали проектів “Слово року” мають лінгвістичну цінність з огляду на декілька причин. По-перше, вони інформативні з погляду лексикографії, оскільки дають змогу точно датувати появу лексичних новацій або ж активізацію застарілої лексики. По-друге, за ними можна з великою ймовірністю реконструювати зміни мовної картини світу, які відбуваються в масовій свідомості за минулий рік. Незважаючи на різний ступінь методологічної обґрунтованості таких масових опитувань, їхні результати вказують на пріоритети уваги суспільства в певний період. Це погляд на мовне життя соціуму, обмежене чіткими календарними межами: за словами-переможцями можна робити висновок, якою була атмосфера певного періоду часу [Іссерс 2015, 25].

Розгляньмо сутність “модних” слів як потенційних “слів року”. Поняття “модні” слова в лінгвістиці було введено в науковий обіг порівняно недавно. У своїй дисертації Ю. В. Бічай дає їм таке визначення: “Модні” слова – це специфічний пізнавальний шар лексики, що містить слова як власні, так і іншомовні, але стилістично обмежені, які відрізняються незвичністю звучання та семантики, високою частотою використання, тобто такі, що перебувають у фокусі загостреної мовленнєвої уваги сучасної людини” [Бічай 2003, 1–2].

У дисертації наводиться й інше тлумачення “модних” слів – “це загальноновживані слова, які перебувають не тільки у фокусі мовного смаку й загостреної мовленнєвої уваги сучасника, але й в ефективній позиції пізнання через їхню належність до іншої мови та інших специфічних стилів, що виявляється в незвичності звучання й семантики, у високій частотності й семантичному коректуванні відповідно до модної комунікації” [Бічай 2003, 14].

Ю. В. Бічай розмежовує “ключові” та “модні” слова з огляду на змішування цих двох понять, характеризуючи їх у зіставному аспекті. Так, зазначено, що “ключові” слова – дуже широке поняття, а не ілюстрація певної епохальної події, вони більш прозаїчні, ніж модні, у яких наявні й

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© *Богомолец-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com*

“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

експресія, її емоційність, її елементи гри, її демонстрація незвичності. На відміну від “ключових” слів, які наявні в будь-якій сфері життя, “модних” слів небагато, але вони звучать постійно, вживаються контекстуально широко, проходять шлях значних переоцінок [Бічай 2003, 14].

Водночас інші дослідники [Іссерс 2015] апелюють до терміна “ключові слова теперішнього моменту” [Шмельова 1993, 2009]. Це слова на позначення найбільш значущих понять, обговорюваних у різних комунікативних ситуаціях, станом на певний момент [Шмельова 1993, 33]. Статус слова, яке потрапило в центр уваги, виявляється в численних мовних і позамовних ознаках, які стосуються трьох аспектів існування слова – текстового, лексичного і граматичного. *Текстовий аспект* виявляється в **частотності** вживання слова, зокрема в **заголовках** як максимально сильній позиції текстів масової комунікації. Крім того, так слова стають об’єктом активної і масової **мовної рефлексії**, з’являється маса **дефініцій** – висловлювань на кшталт Х – це ... або Х – це не ... Ми погоджуємося з дослідницею, що “текстовий аспект існування ключового слова найбільш помітний, відчутний, впадає в око кожному, хоча може бути справді кваліфікованим лише лінгвістом” [Шмельова 2009, 63].

Лексичні параметри слова – його синтагматики й парадигматики – зазнають змін, зокрема, розширюються можливості його метафоричного вжитку, модифікуються синонімічні й антонімічні відношення. Часто такі слова починають уживати як оніми [Шмельова 2009, там же].

Граматичні можливості слова, зокрема активізація його дериваційного потенціалу, зумовлюють появу нових похідних, розширення сфери їх уживання й семантики [Шмельова 2009, там же].

Як приклад такого “ключового слова теперішнього моменту” Т. В. Шмельова аналізує *кризу* (економічна криза в 2009 році) [Шмельова 2009].

Говорячи про “модні” слова, Ю. В. Бічай звертає увагу на саме поняття “моди”. Дослідниця підкреслює, що функціонування моди – процес постійний. Зміна мовної моди, як і її наявність, – константна ознака всіх мов, культур на всіх етапах їхнього розвитку. Саме тому є певний набір цінностей, що формує ціннісне ядро, яке й забезпечує відповідну постійність. До таких цінностей належать **сучасність, універсальність /**

дифузність (впливає з міжмовності), **масовість** (різноманітні соціальні класи тощо), **демонстративність**, причетність до професійної, вікової **гри** (останні дві – універсальні елементи лінгвокультури) [Бічай 2003, 6].

У річищі вказаних цінностей, на нашу думку, й потрібно розглядати так звані “слова року”, яким властиві всі ті ціннісні характеристики “модних” слів, передусім – **сучасність**, **універсальність** та **масовість**. “Слова року” неминуче пов’язані з модою, формуються новомодними віяннями / феноменами тієї чи тієї країни (тобто є **універсальними**). Перебуваючи в усіх на вустах / на слуху (що означає **масовість**), такі слова відбивають актуальні явища в суспільстві (тобто є **сучасними**).

Водночас “слова року” у зв’язку з їхніми чіткими хронологічними межами виступають як “ключові слова теперішнього моменту” (на кінець певного року), а отже, їм властиві метафоричні й “текстогенні” характеристики, зокрема ігровий потенціал, притаманний “ключовим словам теперішнього моменту” [Шмельова 1993, 2009].

Л. О. Попова доповнює термінологічний ряд, пропонуючи вживати термін “ключові слова сучасності”. Такі слова мають усі названі вище характеристики “модних” слів, однак відрізняються від останніх тим, що значною мірою усталюються в мові, з часом набуваючи статусу назв концептів. Від “ключових слів теперішнього моменту” їх відрізняє те, що вони “не стільки пов’язані з політично значущими подіями, які бурхливо обговорюються протягом певного часу, скільки відбивають ціннісні, культурні орієнтири сучасного суспільства загалом” [Попова 2017, 96].

Як ми вже з’ясували, традицію визначення “слів року” започаткували в Німеччині вже досить давно. Згодом естафету підхопили й інші, зокрема європейські, країни. В Україні “слово року” почали визначати з 2013 року за версією онлайн-словника неологізмів та сленгу сучасної української мови “Мислово”.

Які ж критерії та способи визначення “слова року” в різних країнах?

“Слово року” обирають двома способами (що схоже на популярні телевізійні талант-шоу): це вибір журі та суспільне опитування. Часто названі підходи комбінують: так, протягом року користувачі соцмереж надсилають свої варіанти, а наприкінці року авторитетна експертна комісія

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолец-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

обирає серед них найголовніше.

У деяких країнах, окрім звання власне “слова року”, є й інші номінації, зокрема “антислово року”, “фраза року”, “неологізм року”, “найоригінальніше слово року” тощо.

“Словом року” може стати як власне певне слово, так і фраза / вислів / мем. Це може бути як іменник, так і інша частина мови (займенник *they*, сполучник *because ...*, афікс *-izm*), навіть смайлик.

В Україні головними критеріями визначення “слова року” є його популярність та соціальна значущість.

На основі результатів конкурсу в різних країнах ми виокремили такі мікротеми:

- **екологія довкілля** (*microplástico* (‘дуже маленькі шматочки пластику, які забруднюють довкілля’); *single-use* (‘одноразовий’ – про пластикові відходи); *toxic* (‘токсичний’ – у широкому контексті); *бджола* (у зв’язку з випадками масової загибелі бджіл та відзначенням Усесвітнього дня бджіл);
- **спільні сьогочасні тенденції й питання** (*гендер*, *фемінізм*, *популізм*, *корупція*, *постправа* (*політика постправи*));
- **загальні поняття та цінності** (*наука*, *культура*, *справедливість*);
- **явища, що ширяться різними країнами** (*біженці* – “слово року” в Польщі, Німеччині, Іспанії, Росії, Данії та інших країнах);
- **знакові локальні події** (*Євромайдан*, *брекзит*, *реновація*, *Чемпіонат Європи*, *безвіз*, *томос*);
- **модні слова-тренди** (*twiter*, *хештег*, *селфі*, *вейп*).

Подасмо зіставну таблицю “слів року” в різних вибраних країнах.

Додаток. “Слова року”. 1-й блок країн

Рік	Україна (Онлайн- словник “Мислово”)	Білорусь (Радіо свобода)	Польща (Варшавський університет)	Чехія (газета “Lidové noviny”)	Словенія	Росія (блог “Сноб”)
2013	<i>Євромайдан</i>	-	<i>gender</i>	-	-	<i>госдура</i>
2014	<i>Кіборги</i>	<i>вышиванка</i> , <i>вышивайка</i> , (<i>вышиватник</i>)	<i>kilometrówka</i> (серед претендентів (на 7 місці) – <i>сепаратисти</i>)	<i>sankce</i> санкції (проти Росії у зв’язку з	-	<i>#крымнаш</i> (<i>#КрымНаш</i> , <i>#Крымнаш</i>)

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Bohomolets-Barash O. M. [Bogomolecz-Barash O. M.], bohomolecz.barash@gmail.com

“Words of the Year” in Ukrainian Standard Language as Representatives of Changes in the Lingual World Model of Ukrainians [“Slova roku” v ukrayins'kij literaturnij movi XXI stolittya yak reprezentanty' zmin u movnij karty' ni svitu ukrayinciv] (in Ukrainian)

			(separatyści) у Криму	анексією Криму)		
2015	блокада	наблизьтка	uchodźca (біженець)	-		беженцы
2016	корупція	беларусафоб	суд	-	біженець	Брексит
2017	безвіз	дармаед	резидент	-	Чемпіонат Європи	реновация (евфемістичний термін для знесення старих блоків ("хрущовок"), що спричинило масштабні протести).
2018	томос	БНР (Білоруська народна республіка)	konstytucja (конституція)	-	бджола (Всесвітній день бджоли 2018)	Новичок

2-й блок країн

Рік	Іспанія (la Fundéu BBVA)	Великобританія (Collins English Dictionary)	Великобританія та США (Oxford)	США (Merriam-Webster Dictionary).	Данія
2013	Escrache (маніфестації)	Geek (гік – людина захоплена, сучасними технологіями)	selfie (селфі)	science (наука)	Undskyld (перепрошую)
2014	Selfi (Селфі)	to photobomb (випадково чи зумисно потрапити в кадр без відома того, хто фотографує)	to vape ('палити електронну цигарку')	culture (культура)	MobilePay (мобільний додаток для переказу грошей між приватними особами)
2015	Refugiado (біженець)	Binge-watch (шанувальник серіалів)	😄 (Face With Tears of Joy)	-ism (Socialism, Fascism,	Flygtningestrømme (потіки біженців)

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолец-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

				Racism, Feminism...) (суфікс “-ізм”)	
2016	<i>Populismo</i> (популізм)	<i>Brexit</i> (брекзит)	<i>post-truth</i> (постправада)	<i>Surreal</i> (сюрреалістичний)	<i>danskhed</i> (датськість)
2017	<i>Aporofobia</i> (страх, зневага бідноти)	<i>fake news</i> (хибні новини)	<i>youthquake</i> (букв. ‘молодіжний землетрус’ – ‘значні культурні, політичні, соціальні зміни спричинені діями або впливом молоді’).	<i>Feminism</i> (фемінізм)	<i>kvindelandshol det</i> (жіноча збірня)
2018	<i>micropástico</i> (‘дуже маленькі шматочки пластику, що забруднюють довкілля’)	<i>single-use</i> (одноразовий)	<i>toxic</i> (токсичний)	<i>Justice</i>	<i>hydivask</i> (відмивання грошей)

Зупинімося докладно саме на українській версії “Слова року”.

Уперше обраним словом стало *Євромайдан* у 2013 році. Редактори порталу Gazeta.ua відзначили цікаву етимологію слова: префікс *євро-* прийшов до нас із Заходу в часи незалежності й до недавнього часу асоціювався в пересічного українця з якісним ремонтом, а *майдан* – давнє слово арабського походження, яке означає площу [10].

Під час подій Євромайдану в мовленні українців прижилися запозичення *твітер* та *хештег* (які раніше вже було визнано англійськими “словами року”), натомість увесь світ дізнався про Євромайдан, а згодом – Революцію гідності. Варто зазначити, що саме поняття “Євромайдан” якраз і з’явилося у вигляді хештегу в мережі “Твіттер”.

Тоді ж в українських періодичних виданнях було зафіксовано цілу низку okazionalizmів, утворених за тією ж моделлю, що і *Євромайдан*

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Bohomolets-Barash O. M. [Bogomolecz'-Barash O. M.], bohomolets.barash@gmail.com

“Words of the Year” in Ukrainian Standard Language as Representatives of Changes in the Lingual World Model of Ukrainians [“Slova roku” v ukrayins'kij literaturnij movi XXI stolittya yak reprezentanty` zmin u movnij karty`ni svitu ukrayinciv] (in Ukrainian)

(префіксоїд *євро* + іменник), так званих “єврослів”: *євробандерівець*, *єврогаличанин*, *єврогвалт*, *єврокийв*, *євролюбов*, *євромолодята*, *європіаніно*, *ЄвроСіч*, *євротітушка*, *єврощастя*, *євромрії* тощо [Богомолець-Бараш 2019].

У 2014 році “словом року” стали *кіборги* (захисники Донецького аеропорту. У цьому значенні термін увів в узус проросійський бойовик). Знаковими для того року назвали також слова *волонтер*, *доброволець*, *анексія*, *війна*, *АТО* та *ватники* [15].

У 2015 році найбільш актуальним словом була *блокада* (громадська, торгова, енергетична блокада анексованого Криму з боку України). Серед інших слів, що викликали суспільний резонанс, були *корупція*, *переселенці* та *безвізовий режим* [8].

А в 2016 році слово *корупція* посіло провідне місце, підсумовуючи суспільну дискусію року. Також “словами-відкриттями року” стали *офшор* та *е-декларація* [13].

Серед інших важливих слів “Мислово” виокремило *банкопад* (‘масова ліквідація Національним банком проблемних банків’), *безвіз* (‘скорочення від словосполучення *безвізовий режим*’), *брекзит* (‘вихід Великої Британії з ЄС’), *зрада/перемога* (‘лексична пара, яку використовують користувачі соцмереж для оцінки політичних подій’).

Того року “Мислово” вперше визначило “антислово року” (‘слово чи вираз, які отримали широкий суспільний резонанс та є дискримінаційними чи нелюдяними’). Ним стала фраза міністра культури України Євгена Нищука “*немає там ніякої генетики*”, вжита щодо мешканців сходу та півдня України [13].

У 2017 році в центрі інформаційного поля перебувало слово *безвіз*. Редактори словника “Мислово” дали таку лінгвістичну оцінку цій лексемі: “Цікавою є також і будова цього слова. Таке органічне поєднання українського прийменника зі словом французького походження в нову лексичну одиницю говорить про хорошу здатність української мови засвоювати та перетворювати під свої потреби іншомовні слова” [11].

Інші претенденти на звання “Слово року-2017” здебільшого також мали політичне забарвлення: *безкарність* (як одна з ключових

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолець-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

політичних проблем, що руйнують країну зсередини); *агент Кремля* (кліше, яке чинна влада без розбору навішує на своїх опонентів), *заручники* (як інструмент, що активно використовує Росія в гібридній війні проти України), *євробляхи* (‘нерозмитнені автівки на єврономерах, що заповнили країну’), а також *біткойн* (‘найвідоміша криптовалюта, що цілий рік дивувала світ своїми стрибками’) та *спінер* (маленька іграшка для крутіння руками, що набула надзвичайного поширення в усьому світі, передусім – серед підлітків) [11].

У 2018 році “словом року” стало грецьке слово, що донедавна було відоме лише вузькому колу посвячених у релігійну термінологію людей, – *томос*. Обране слово засвідчило утворення в Україні автокефальної помісної церкви та подальший відхід від ідеологічного впливу Москви [12].

Серед претендентів на звання “Слово року-2018” були зафіксовані: *євробляхи*, *безкарність* (уже були номіновані в 2017 році), *агресія* (у зв’язку з виявом агресії Росії в Керченській протоці), *воєнний стан* (запровадження воєнного стану в окремих областях країни спричинило потужний резонанс у суспільстві), *новічок* (як лексичний репрезентант політики Кремля, вживаний у численних світових медіа; російське “Слово року-2018”).

Отже, на основі результатів конкурсу за останні 6 років можна стверджувати, що “слова року” в Україні відображають актуальні для українців події та явища. За коротким списком претендентів на звання “слово року” та власне словами-лауреатами можна спостерігати динаміку певних суспільних процесів і тенденцій. Так, у 2015 серед претендентів на перемогу було слово *корупція*. А вже на наступний рік (очевидно, з посиленням явища корупції) це слово актуалізувалося настільки, що стало “Словом року-2016”. Така сама ситуація і з *безвізом*. Спершу його довгий час обговорювали, а запровадили лише наступного року. Тоді ж *безвіз* і став “Словом року-2017”. Інший приклад: усім відомі *євробляхи* вже два роки номінують на звання “Слово року”, оскільки вони є предметом жвавого обговорення українців.

Проте українців турбують не лише власні питання. У короткий список кандидатів на перемогу в конкурсі у 2016 році потрапив *брекзит*

(‘вихід Великої Британії з ЄС’), а у 2018 – *новічок* (‘кодове позначання сімейства отруйних речовин’).

Що ж є спільне, а що відмінне між “словами року” в Україні та інших країнах?

За нашими спостереженнями, найближчою до України виявилася Білорусь. “Слово року” там почали обирати майже одночасно з Україною за ініціативи незалежного ресурсу “Радые Свабода”. На основі аналізу результатів конкурсу можна провести цікаві паралелі з нашими реаліями.

Насамперед, це обране в 2014 першим білоруським “словом року” запозичення з української *вишиванка* (та похідні від неї – неологізм *вишивайка* (майка, стилізована під вишиванку) та *вишиватник* (особа, яка позиціонує себе як патріот, а насправді має проросійські погляди) [9].

По-друге, це *набэлістка* – фемінітив-новотвір на позначення жінки, яка здобула Нобелівську премію. У 2015 цю престижну нагороду присудили білоруській письменниці Світлані Алексієвич.

Як бачимо, тенденції до утворення фемінітивів (які нині поширюються на наших теренах) активізувалися в Білорусі ще чотири роки тому завдяки екстралінгвальним чинникам.

Ми окреслили деякі спільні риси в мовній картині світу українців і білорусів. Пропонуємо переконатися, наскільки різючими можуть бути відмінності.

Для цього звернімося до російської версії “Слова року”. До складу експертної ради цього конкурсу входять авторитетні лінгвісти, письменники, журналісти, літературознавці, філософи, педагоги, культурологи на чолі з М. Епштейном (автором блогу “Сноб”, у якому експерт оприлюднює результати конкурсу).

У 2013 році російським “словом року” ледь не став *євромайдан*, посівши друге місце. Однак у номінації неологізми *євромайдан* упевнено здобув першість, супроводжуваний *тітушками* на другому місці.

2014 рік приніс сумнозвісні для нашої країни події – анексію Криму. Весь цивілізований світ категорично не визнав її законною (зокрема, в цьому контексті в Польщі серед номінантів на звання “слово року” були названі *сепаратисти*). В Україні “Словом року-2015” стала *блокада* (економічна блокада Криму з боку України). У Росії ж

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолец-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

тріумфально пролунало нове одноставно обране “слово року” – *Крымнаш*. Ось що пише з цього приводу колумністка К. Туркова (пер. з рос.): “*Крымнаш* нині – це дещо більше, ніж чиясь радість із приводу віднайдення Криму. *Крымнаш* не локальний, він не обмежується географічним пунктом. Та й узагалі не про географію йдеться. Це явище, філософія держави, яку підтримує влада, ура-патріотичний концепт. Тепер не *Крымнаш* усередині Росії – це Росія всередині нього. Саме тому *Крымнаш* – абсолютний, безумовний лідер – слово, що відображає реальність, знак, під яким минув рік” [Туркова 2014]. Саме такою викривленою та спотвореною і постає реальність у сприйнятті прибічників цієї “філософії держави”.

Варто зазначити, що на російському конкурсі є номінація “Антимова”, куди потрапляють вочевидь брехливі та / або пропагандистські чи агресивні слова. Саме до цієї категорії, за адекватної оцінки, і варто було б віднести *крымнаш*. Однак зрозуміло, що це рішення Експертної ради було відверто політично вмотивованим.

З іншого боку, дослідники вказують на те, що **понад 90 % використання цього мема** є іронічним, більш того – написання *крымнаш* разом як одного слова найчастіше вживається саме в негативному сенсі [Іссерс 2015, 27].

Росія не залишилася осторонь і в іншому випадку. Так, у номінацію “неологізм року” потрапив сатиричний новотвір – *кличкомырдинки* (див. *черномырдинки*) – ‘афористичні висловлювання мера Києва В. Кличка’. У цьому випадку йдеться про ігрове переосмислення вже наявної лексичної новації на позначення афоризмів у мовленні відомої мовної особистості – В. Черномірдіна (*черномырдинки*), її діалогічність з українськими реаліями.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

На основі аналізу результатів конкурсу “Слово року” можна стверджувати, що українська літературна мова ХХІ століття поповнюється новими лексемами, які поступово входять до вжитку українців, стаючи частиною їхньої мовної картини світу. Ці слова можуть бути частково або повністю запозиченими з інших мов, однак, як засвідчує практика, органічно вливаються в український узус.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Bohomolets-Barash O. M. [Bogomolecz-Barash O. M.], bohomolets.barash@gmail.com

“Words of the Year” in Ukrainian Standard Language as Representatives of Changes in the Lingual World Model of Ukrainians [“Slova roku” v ukrayins'kij literaturnij movi XXI stolittya yak reprezentanty' zmin u movnij karty' ni svitu ukrayinciv] (in Ukrainian)

Проведений зіставний аналіз результатів українського конкурсу з аналогічним білоруським і російським конкурсами виявив як спільні риси, так і посутні відмінності у представників досліджуваних лінгвокультур. Однак очевидною є політична маркованість розглянутих слів. Не в останню чергу це зумовлено посиленням маніпулятивної функції мови в контексті нинішньої інформаційної війни.

Яка ж подальша доля “слів року” загалом? Очевидно, що з часом вони втрачають свою актуальність, а також інші ціннісні характеристики: сучасність, універсальність, масовість. Можна сказати, послуговуючись одним із новомодних запозичень, такі слова втрачають хайп (тобто неймовірну комунікативну й соціальну активність).

Звичайно, все залежить від реалій певної країни. Якщо певне “модне” слово може як увійти у тренд, так і вийти з нього, то інша річ – серйозні явища й події, які залишають по собі вагомий слід. Зокрема, йдеться про вербалізацію реалій нашої країни впродовж останніх років. Такі “ключові слова теперішнього моменту” вже стають “ключовими словами сучасності”, а в перспективі – мають усі передумови стати “ключовими” для цілої епохи.

Перспективи дослідження вбачаємо, з одного боку, в комплексному лінгвістичному аналізі нових “слів року”, які Україна та світ уже незабаром мають визначити. З іншого боку, розглядані явища важливі для поглибленого вивчення концепту ЄВРОПА в мовній картині світу українців.

Література:

1. Бічай, Ю. В. «“Модні” слова в сучасній російській мові (на матеріалах тлумачних словників і мовленнєвої практики масмедіа кінця XX – початку XXI ст.». Автореф. дис. канд. філол. наук (Дніпропетровськ, 2003).
2. Богомолець-Бараш, О. М. «“Єврослова” в мовній картині світу українця XXI століття (за матеріалами асоціативного експерименту).» *Мовні і концептуальні картини світу* (у друці).
3. Иссерс, О. С. «“Крым – наш!” или #крымнаш? Саркастический потенциал хеш-тега.» *Политическая лингвистика* 4 (54) (2015): 26–27.
4. Попова, Л. О. «Ключевые слова современности: проблема термина.»

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолець-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові XXI століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке XXI века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)

Ученые записки Петрозаводского государственного университета 5 (166) (2017): 93–97.

5. “Слово року”. Матеріал з “Вікіпедії”, https://uk.wikipedia.org/wiki/Слово_року
6. Шмелева, Т. В. «Ключевые слова текущего момента.» *Collegium* 1 (1993): 33–41.
7. Шмелева, Т. В. «Кризис как ключевое слово текущего момента.» *Политическая лингвистика* 2 (28) (2009): 63–67.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

8. В Україні словом 2015 року стало слово “блокада” – словник “Мислово”, <https://ua.krymr.com/a/news/27473048.html>
9. Вышиватник, вышивайка, вышиванка – беларускія словы 2014 году, <https://www.svaboda.org/a/26699617.html>
10. “Євромайдан” – слово року, і не тільки в Україні, <https://gazeta.ua/articles/mova-zavtra/ evromajdan-slovo-roku-i-ne-tilki-v-ukrayini/535204>
11. Словник “Мислово” назвав слово року–2017, <http://archive.chytomo.com/news/slovník-mislovo-nazvav-slovo-roku-2017>
12. Слово року 2018, http://myslovo.com/?page_id=4634
13. Словник української мови назвав “корупцію” словом 2016 року, <https://life.pravda.com.ua/society/2017/01/4/222022/>
14. Туркова, К. Словарный запас 13 (2014), <https://snob.ru/selected/entry/84996/>
15. Український словник назвав “кіборги” словом 2014 року, <https://www.unian.ua/society/1029407-ukrajinskiy-slovník-nazvav-kiborgi-slovom-2014-roku.html>

References:

1. Bichaj, Ju. V. «“Modni” slova v suchasnij rosijs'kij movi (na materialah tлумачnyh slovnykiv i movlennjevoi' praktyky masmedia kincja XX – pochatku XXI st. [= “Modern” words in the current Russian language (on the material of explanatory dictionaries and the speech patterns of mass – media of the late XXth – early XXI st centuries)].» Avtoref. dys. kand. filol. nauk (Dnipropetrovs'k, 2003), (In Ukr.).
2. Bogomolets-Barash, O. M. «“Jevroslova” v movnij kartyni svitu ukrajincja XXI stolittja (za materialamy asociatyvnoho eksperymentu) [= “Eurowords” in ukrainian world image dimensions of XXI century (drawing on the associative experiment results)]. *Movni i konceptual'ni kartyny svitu* (In print), (In Ukr.).

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Bohomolets-Barash O. M. [Bogomolecz-Barash O. M.], bohomolets.barash@gmail.com

“Words of the Year” in Ukrainian Standard Language as Representatives of Changes in the Lingual World Model of Ukrainians [“Slova roku” v ukrajyns'kij literaturnij movi XXI stolittja yak reprezentanty` zmin u movnij karty`ni svitu ukrajynciv] (in Ukrainian)

3. Issers, O. S. «Krym – nash!» ili #krymnash? Sarkasticheskij potencial hesh-tega [= From serious stuff– to funny things: language pun potential of the russian “word of the year”].» *Politicheskaja lingvistika* 4 (54) (2015): 26–27, (In Rus.).
4. Popova, L. A. «Kljuchevye slova sovremennosti: problema termina (Key words of modern times: the issue of the term).» *Uchenye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta* 5 (166) (2017): 93–97, (In Rus.).
5. “Slovo roku”. *Material z “Vikipedii”* [= *The word of the year. From Wikipedia*], https://uk.wikipedia.org/wiki/Slovo_roku, (In Ukr.).
6. Shmeleva, T. V. «Kljuchevye slova tekushhego momenta [= Key words of the present moment].» *Collegium* 1 (1993): 33–41 (In Rus.).
7. Shmeleva, T. V. «Krizis kak kljuchevoe slovo tekushhego momenta [= Krizis (crisis) as the key word of the present moment].» *Politicheskaja lingvistika* 2 (28) (2009): 63–67, (In Rus.).
8. *V Ukraini slovom 2015 roku stalo slovo “blokada” – slovnyk “Myslovo* [= “*Blockade*” has become the word of the 2015 in Ukraine], <https://ua.krymr.com/a/news/27473048.html>, (In Ukr.).
9. *Vyshyvatnik, vyshymajka, vyshyvanka – belaruskija slovy 2014 godu* [= *Vyshyvatnik, vyshymajka, vyshyvanka – words of the 2014 in Belarus*], <https://www.svaboda.org/a/26699617.html>, (In Belarus.).
10. “Jevromajdan” – slovo roku, i ne til'ky v Ukraini [= “*Euromaidan*” – word of the year not only in Ukraine], <https://gazeta.ua/articles/mova-zavtra/evromajdan-slovo-roku-i-ne-tilki-v-ukrayini/535204>, (In Ukr.).
11. *Slovník “Myslovo” nazvav slovo roku–2017* [= “*Myslovo*” Dictionary has named the word of the 2017], <http://archive.chytomo.com/news/slovník-mislovo-nazvav-slovo-roku-2017>, (In Ukr.).
12. *Slovo roku 2018* [= *The word of the 2018*], http://myslovo.com/?page_id=4634, (In Ukr.).
13. *Slovník ukrajins'koi' movy nazvav “korupciju” slovom 2016 roku* [= *Ukrainian language dictionary has named “corruption” the word of the 2016*], <https://life.pravda.com.ua/society/2017/01/4/222022/>, (In Ukr.).
14. Turkova, K. *Slovarnyj zapas* [= *Vocabulary*] 13 (2014), <https://snob.ru/selected/entry/84996/>, (In Rus.).
15. *Ukrajins'kyj slovník nazvav “kiborgy” slovom 2014 roku* [= *Ukrainian dictionary has named “cyborgs” the word of the 2014*], <https://www.unian.ua/society/1029407-ukrajinskiy-slovník-nazvav-kiborgi-slovom-2014-roku.html>, (In Ukr.).

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Богомолец-Бараш О. М. [Богомолец-Бараш А. Н.], bohomolets.barash@gmail.com

“Слова року” в українській літературній мові ХХІ століття як репрезентанти змін у мовній картині світу українців [“Слова года” в украинском литературном языке ХХІ века как репрезентанты изменений в языковой картине мира украинцев] (Українською / На укр. яз.)